

Gezelle-Van Oye

De beruchte brief van 22 juni 1858

door

EM. JANSSEN

Uit het wellicht belangrijkste levensjaar van Guido Gezelle als dichter, kiezen wij een belangrijk document, de zeer intieme brief aan zijn leerling en biechtkind Eugeen van Oye, op 22 juni¹. Al de Gezelle-specialisten die hem konden benutten, belichtten hem verschillend: Cesar Gezelle, Baur, Van Vlierden, Asselbergs, Westenbroek². Wij willen hem precies situeren en aandachtig lezen; we nemen daarna de resultaten voor wat ze zijn³. Discussie en contestatie sluiten we uit; we beogen een klare uiteenzetting.

Mogen we vooraf enkele datums memoreren? In 1830 geboren, was Gezelle toen achtentwintig jaar oud en vier jaar priester. Van 1854 tot 1860 was hij werkzaam aan het Klein Seminarie te Roeselare, precies de tijd van één humaniora-generatie. Als titularis nam hij de poësis-klasse waar van 1857 tot 1859; zijn verwijdering in 1860 kwam hard aan, al was zijn benoeming als medebestuurder aan het Engels Seminarie te Brugge een blijk van vertrouwen.

I

De brief is van 22 juni 1858. Op 16 juni, een week daarvoor, kwam *Kerkhofblommen* van de pers; op 14 augustus, geen twee maanden later, had de dichter de eerste gedrukte exemplaren van *Vlaamse dichtoefeningen* in handen; welk boek hij, bij de prijsuitdeling van 16 augustus, aan de leerlingen intekenaars overreikte.

1. Jubileumuitgave van Guido Gezelle's Volledige werken. Brieven van, aan en over Gezelle. I. Briefwisseling Gezelle-Van Oye, uitgegeven door Prof. Dr. Fr. Baur en Prof. Dr. R. Verdeyen, Brussel, 1937, bl. 16-19. – Wij noemen de brief 'berucht', omdat hij zo verschillend geïnterpreteerd werd, hier en daar ook negatief.

2. Cesar Gezelle, *Guido Gezelle 1830-1899* (Amsterdam, s.a. (1918), 94-98, – F. Baur, *Gezelle-Van Oye* (Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, Gent 1938, bl. 287-330), (overgenomen in „Scripta minora, uit het werk van Prof. Dr. Frank Baur”, Gent 1969, bl. 47-89), – B. F. van Vlierden, *Guido Gezelle tegenover het dichterschap* (Kapellen, 1967), – W. J. M. A. Asselbergs, *Guido Gezelle's „Kerkhofblommen” 1858-1958* (Amsterdam, 1958), – J. J. M. Westenbroek, *Van het leven naar het boek. Onderzoek naar het ontstaan en de aard van Guido Gezelles „Gedichten, Gezangen en Gebeden”* (Kapellen, 1967).

3. Wij laten deze mededeling aansluiten bij onze studie *Guido Gezelles Kerkhofblommen (mei 1858)* („Gezelliana” II, 1, bl. 1-27).

Die datum besloot het eerste poësisjaar, geïmproviseerd (mag men zeggen) sinds die plotse benoeming op 17 november 1857. Een tweede poësisjaar zou volgen, 1858-1859: die twee jaren beslisten niet alleen over Gezelle's eerste dichterschap; zij omringden hem ook met enkele onwankelbaar-getrouwen, van wie de vererende vriendschap, niet minder de positieve inbreng bij bundeling of heruitgave, de gehele carrière bezielde, ze (voor haar aanzienlijk deel) tot stand bracht. Onderling bijna tegengesteld, vormen die jaren een geheel, het motorisch moment (zou een dramaturg zeggen) bij Gezelle's dichterlijke opgang, — en het eerste jaar vertoont daarvan de onweerhoudbare tropische bloei, bijna onthutsend en verontrustend. Bij die onthutsing hoort de brief die wij onderzoeken.

Hij was gericht tot Eugeen van Oye, Gezelle's uitverkoren klasseleerling en biechtkind. Voor hem (aldus de dichter) waren de *Vlaamse dichtoefeningen* gemaakt⁴; van *Kerkhofblommen* „pars magna fuisti” (waart gij een aanzienlijk deel)⁵. Op 1 mei, Gezelle's geboortedatum, had hij een Engels gedicht ontvangen „To a Friend on the Eve of May”, onder het motto „Did we not learn our Poetry together?”⁶. Onder zijn klasgenoten en medeleerlingen stond hij, als „primus inter pares”, niet afgescheiden en toch vooraan. Voor onze brief geeft de Gezelle-Van Oye-verhouding (een verstrengelde dynamiek en groei) de voorplan-situatie aan, met daarachter (vrij moeilijk te onderscheiden) seminarieverhoudingen en familie-verhoudingen.

*

Eugeen van Oye, uit Torhout, werd in zijn achttiende jaar klasseleerling van Gezelle. Hun leeftijd verschilde geen volle tien jaar; maar de leerling kwam uit een aristocratische, liberaliserende, kunstminnende (als zodanig nogal verfranste) familie, — en Roeselare, aldus de vader, waarborgde nog het best de klassieke opvoeding. Zonder een vreemde eend in de bijt te zijn (Karel de Gheldere was een volle neef van hem, en Roeselare had zijn Engelse colonie), onderscheidde Van Oye zich lichtelijk van de anderen.

Schitterend waren zijn middelbare studies nog niet geweest; ook onder Gezelle kwam hij niet vooraan, en later zou hij zeer

4. „Een tweeden dichtbundel vraagt gij, en wat zou ik al een tweeden gaan maken! Den eersten heb ik voor u gemaakt, ik heb er mijn hopen herte in gedrukt maar de hope is verijdeld en teleur gesteld en ik ben ongetroost gebleven sichten toen. Ik hoopte immers op u meer dan ik ooit op iemand gehoopt hebbe” (brief van 19 maart 1860, *Jubil.* Br. I, bl. 58).

5. (Brief van denkelijk 15 december 1877) *Jubil.* Br. I, bl. 189.

6. *Dundr.* (Guido Gezelle's Dichtwerken) II, blz. 724-725.

moeizaam het universitaire diploma voor geneeskunde behalen. Van de aanvang af (herfst 1854) kende en vertrouwde hij de hulpbewaker Gezelle die hem had opgemerkt. In augustus 1855 ontving hij het langere stuk „Aan Mevrouw Aloïsia” („De roep des Heren” uit *Dichtoefeningen*) ; kort daarna schreef hij (een jongen van de vierde latijnse) zijn eerste gedichten. In dat schooljaar, en ook in het volgende, behaalde hij de prijs voor „littérature flamande” en die voor „déclamation”. Hij musiceerde daarbij en had een mooie zangstem.

Met welke geest en bedoeling zond Gezelle hem de plaquette „Aan Mevrouw Aloïsia”, want op dat teken lijkt Van Oye's dichten een aanvang te hebben genomen? In zijn antwoord⁷ toonde de leerling zich bijzonder getroffen door die attentie-van-ver (het was vakantietijd), en probeerde bij het stuk zelfstandig te beoordelen. Hij tekende „uwen gans gehoorzamen leerling”, wanneer pas een jaar later (in de derde latijnse nog) Gezelle zijn lesgever zou worden. Hadden de twee dichters mekaar al herkend?

Van Oye's eerste dichtbundel, *Morgenschemer*⁸, behelst, volgens de titelpagina zelf, gedichten van 1856 tot 1870. Met zorg uitgebouwd, stelt hij in zijn tien vers-groepen, de bewustwording en ontwikkeling van de jonge man voor. Zo zag deze zichzelf dus (of zo wilde hij zich zien) vierendertig jaar oud; doch daarvoor hoefde hij geen datums-van-ontstaan te vervalsen⁹. Bestaande gedichten kon hij bijwerken, misschien zelfs de begin-tekst in de verbetering laten verdrinken; dat relativeert alleen de bruikbaarheid en eventuele conclusies. Zonder tegenbewijs aanvaarden we dus Van Oye's datums, al weten we hoe ver zijn definitieve versie de eerste kon verbergen en zelfs wegwerken... Twee stukken komen uit 1856, „Psalm” en „Mijn kind, wanneer de zonne lacht”: het eerste vertoont geen duidelijke Gezelle-invloed; het tweede stelt een ontlukende liefde voor, eventueel de verre aanloop van de Gezelle-Van Oye-verhouding. We zien overigens de leerling die zich, voor een kleine dienst, spontaan tot de meester wendt; zijn korte Franse brief¹⁰ wijst op een onderling gewend-zijn, op enige hunker naar vertrouwelijkheid.

Het jaar 1857 brengt ons, uit Van Oye's bundel, verscheidene gedichten: „Vlaanderens maagd”, „Het jong des adelaars”, „Ene bloem”, „Op het strand”, „Aan Lelia”. Als een Rodenbach-vooraf dient de zeventienjarige aristocraat-uit-Torhout zich aan: hetzelfde

7. *Jubil.* Br. I, bl. 1.

8. (Gent-Groningen, 1874).

9. Baur onderstelt dat V.O. antidateert (*o.c.* bl. 54, 70). Westenbroek kan het beamen (*o.c.*, bl. 36).

10. *Jubil.* Br. I, bl. 1.

romantisch-heroïsch-profetisch flamingantisme (herhaaldelijk een overtuigde optie daaromtrent); dezelfde drang naar integrale waarheid, naar eindeloosheid en zee, inmiddels ook naar vrouwelijke teerheid. Laat deze stukken later nog bijgewerkt zijn, van het begin af wás Van Oye zo en stuitte Gezelle op een karakterweerstand die niet kón begeven. Intussen is zijn beïnvloeding merkbaar in „Ene bloem” en in „Aan Lelia”¹¹: twee liefdegedichten, later naar een meisje gewend, intussen (met bloem, engel, redding-uit-vertwijfeling) precies de Gezelle-sfeer... Heel het jaar door dichtte Van Oye; zijn priester-leraar werd wellicht in vertrouwen genomen, tot hij, in november van dat jaar, de dichtende klasse-leraar werd (Poësis nog wel!) van de dichtende leerling.

Wanneer werd Van Oye Gezelle's biechtkind, en in hoever was hij gemoeid met het Eucharistisch Genootschap dat onder de seminarie-leerlingen „vriendschap in Jezus Christus” beoogde? Voor het begin missen we de afdoende aanduiding.

*

Het Eucharistisch Genootschap (de „Confraternity of the Blessed Sacrament”), door Gezelle in 1857 voor de Engelse leerlingen (en voor anderen) gesticht, conditioneert de werking, de geest, zelfs de poëzie van de Roeselaarse leraar¹². Nooit innoveerde hij iets belangrijkers; hoeveel hij van de Engelse bekeerling en Oratoriaan W. J. Faber ook overnam, het was oorspronkelijk werk. Zonder gevaar intussen, vanwege en voor de priester die de onbesuisde voortvarendheid van zijn vader met de tragisch-gekeerde angstvalligheid van zijn moeder verenigde, lijkt het ons evenmin: het bracht een machtige vernieuwing en soms een beangstigd schuldbewustzijn. Het was Gezelle: geniaal, kwetsbaar, betwistbaar.

In het gesloten seminarie-milieu, enkele Engelsen daar middenin, konden bijzondere vriendschappen woekeren, met zedelijke verwildering en neergehaald geestelijk niveau. Nu wilde de opvoeder een geheim genootschap: hij alleen kende de ledenlijst; de leden begeleidden mekaar twee aan twee. Ieder lid verplichtte zich tot bepaalde gebedsoefeningen, tot een oplevende godsdienstigheid (alles met de Eucharistie centraal); ieder lid zou slechts de medeleerling kennen die hij had binnengebracht, eventueel de mede-

11. De benaming „Lelia” duidt op het lelie-symbool (het bloem-symbool hoort bij de Gezelle-sfeer). Als motto bij „Liefdepeerlen” (een onderdeel van de bundel) lezen we de verzen van H. Heine: „Ich will meine Seele tauchen / In den Kelch der Lilie hinein”.

12. Zie daarover: Dr. Frank Baur, *Uit Gezelle's leven en werk* (Leuven, 1930), bl. 100 vlg., - Westebroek, *o.c.*, bl. 11-21, - *Jubil.* Br. II, bl. 42-50.

leerling die hij zou binnenbrengen. De twee (of de drie ?) zouden dan geestelijke vrienden zijn (gelijk David en Jonathan, aldus herhaaldelijk Gezelle) ; allen (de verscheidene groepen) onder de waakzame, leidende, bezielende supervisie van de priester-biechtvader, – en na de seminariejaren kon het, het leven lang, doorlopen... Nu hoeven we die werking hier niet uit te pluizen ; maar zó ging Gezelle veel leerlingen te lijf, Van Oye het meest. Hij won hem. Voor ons maakt het de indruk als zou hij, een lid gelijk een ander, zijn dichtende leerling als volgend lid gewonnen hebben : zijn nieuwe vriend dan, gevonden bij de gezamenlijk beoefende poëzie. Zo ontstond tussen de twee de geestelijke vriendschap, wél poëtisch doch met een eigenmachtige ontwikkeling. Ze nam, mag men zeggen, de poëzie in zich op ; en dat des te meer nadat de leider-biechtvader (november 1857) poësis-leraar geworden was, leraar van veel van zijn biechtkinderen onder wie Van Oye. Voor poëzie, voor vriendschap, voor geestelijke opgang kwam deze daardoor vooraan, terwijl anderen op de voet volgden.

Bij deze beschouwing moeten wij onze moderne mentaliteit afleggen, vooral ons beslist-en-beslissend etiketeren van panoramisch waargenomen verschijnselen. Vriendschap (eros, zo men wil, maar eerder agape) ontbloede altijd bij een gezamenlijk idealisme of entoesiasme : altijd brengt een opstuwende dynamiek de harten gloeiend bijeen. Voorbeelden uit het verre of het nabije verleden liggen voor het rapen ; maar die vriendschap is ook een romantisch verschijnsel, in Engeland, en in Duitsland ; zodat Gezelle, die ze voorstond, ook daardoor een volbloed romanticus mag heten. Bij zijn Engelse tijdgenoot Faber was hij gedeeltelijk in de leer gegaan, gedeeltelijk ook bij de haast drie-eeuwen-oudere Franciscus van Sales. De vriendschap, die de priester-leraar Gezelle in 1857-1860 te Roeselare voorstond en beoefende, was vooral een nabloei van de grote creatieve romantiek.

Hoe dan ook, de Confraternity bestond en Gezelle ageerde, toen hem de poësis-klasse werd toevertrouwd. Intussen had hij (haast bij elke gelegenheid en steeds minder kon hij het laten) al veel en veelvuldig gedicht. Nú dan (want het drukken-en-uitgeven zat hem evenzeer in het bloed) zou de nieuwe waardigheid-en-taak een bundel doen opduiken, *Vlaamse dichtoefeningen*.

*

Ook de dichtende Van Oye was in 1858 vrij productief. Uit *Morgenschemer* citeren we : „Liefde, hoop en poëzie”, „Veldbloemken”, „Aan een dichter”, „Levensvaart”, „Sursum corda”, „Op wandel”, „Ja, blijven we in het leven èèn”, „Lelia's lied”, „Zeewind”, „Dichterbede”, „'t Moet er uit”, „De Vlaming”.

Veruit het meeste ontstond vóór juni; zeker ontstonden toen ook „Moed en betrouwen”, het stuk voor Alberdingk Thijm¹³, en het proza-gedicht „Het graf”, op 6 juni voorgelezen in de Lettergilde, een seminarie-academie¹⁴. In die Lettergilde leek de leerling zich wel op te dringen: op 28 februari met „Vlaanderens Maagd”, op 2 mei met „’s Mensen leven (Levensvaart?)”, op 6 juni met „Het graf”, op 12 juli met „Moed en betrouwen”. Geest, werk, ambitie, – alles spreidde hij onbeschroomd ten toon. Zeker werd het opgemerkt en besproken; de daarvoor óók verantwoordelijke leraar onderging mede de weerslag.

Het duidelijkst staat zijn stempel gedrukt op „Moed en betrouwen” en „Op wandel” (beide stukken verwijzen naar „Principium a Jesu”); haast even duidelijk op „Liefde, hoop en poëzie” (de gehele inhoud is Gezellaans, de engel niet het minst). „Levensvaart” komt daar dicht bij, en ook „Sursum corda” (zo wat een navolging van „Excelsior”). „’t Moet er uit” geeft vorm aan een romantische voorstelling (ook die van Gezelle): elk gedicht zou een bevrijdende uitstroming zijn! „Veldbloemken” en „Ja, blijven we in het leven èèn” passen (achteraf weliswaar naar een meisje gericht) bij de gemeenschappelijke vriendschap en symboliek. De andere vier gedichten („Aan een dichter”, „Lelia’s lied”, „Zee-wind”, „Dichterbede”) komen van een Van Oye-buitenstaander. En het gehele jaar draagt in zich dat de twee vrienden, naar mekaar toegroeiend en reeds verstrengeld, toch zichzelf blijven, – dat ze eens zullen gescheiden worden.

Intussen, in de eerste helft van het jaar vooral, legde de leraar buitenlandse contacten, stak hij *Vlaamse dichtoefeningen* ineen. Hij inventariseerde, schikte, vulde aan, werkte bij, alles met Van Oye als bond- en deelgenoot. Zozeer liep alles ineen, dat Van Oye’s „Moed en betrouwen”, samen met Gezelle’s „O ’t ruisen...” de weg naar Amsterdam vond, naar Thijm’s „Volksalmanak”. Maar we volgen die gang van zaken stap voor stap.

*

„Vlaanderens Maagd”, op 28 februari in het Lettergilde voorgelezen, viel bij Gezelle niet in goede aarde (Gezelle-brief van 29 februari); „De Vlaming” evenmin (Gezelle-brief uit de eerste

13. Het verscheen, samen met Gezelle’s „De bedroefde” (O ’t ruisen...) in Thijm’s *Volksalmanak voor Nederlandse Katholieken in het jaar des Heren 1859*, bl. 222-224. – Overgenomen in *Huldeboek Dokter Eugeen van Oye* (Gistel 1969), bl. 47-49.

14. Fragmenten daaruit staan in Al. Walgrave, *Ene studie over Gezelle’s Kerkhofblommen* (1858). Deze verscheen in *Gedichtengroei* (Hoogstraten 1914); later afzonderlijk, voor schoolgebruik.

helft van maart) ; evenmin „Aan een dichter” (Van Oye-brief van 9 april) ; evenmin „Sursum corda” (Gezelle-brief van 30 april)¹⁵. In goede aarde viel evenmin, op het eerste moment althans, Gezelle's kritiek die eens tranen uitlokte en meer dan eens weerspanningheid. Niet altijd zonder reden. Vaak bekritiseerde de leraar de slordige onvoltooidheid, bijna even vaak de inspiratie en geest : de beginnende Van Oye richtte zich naar de Vlaamse romantische dichters, wanneer voor de meer gevorderde Gezelle die fase voorbij was. Onwillekeurig drong de priester, naast een gewettigde ervaring, ook zichzelf op : zichzelf, aan een jongen die veel onzekerheid kende. Diens persoonlijkheid was echter anders ; en daarvoor (durven we denken) had de opvoeder te weinig oog.

Onder het gezamenlijke poëzie-leren was nu de vriendschap, die van de Confraternity, komen opleven ; de ongestadig-gevoelige jongen had zo'n zuivering en steun ook nodig. Biechtvader van Van Oye geworden, heeft Gezelle (aldus het biechtkind zelf) diens ziel veilig gesteld ; wederkerig kon geen belijdenis de priester dieper treffen ; niets haalde hij later vaker op... Het eerste en duidelijkste document is Van Oye's brief van 22 maart 1858¹⁶ : veel kan daar teruggaan op minder geoorloofde vriendschapsbetrekkingen, en uit die vereenzamende banden kan de leider de dolende bevrijd hebben. Misschien zelfs (om het zo uit te drukken) door hem zijn hart aan te bieden ! Deze vindt dan geen woorden voor zijn onuitsprekelijke dankbaarheid : „... dan zoude ik u de gloeiendste woorden van dank- en liefdebetuigingen kunnen toestieren..., ... dat ik die bronnen van Poëzie die men *dankbaarheid* noemt nooit in enige reken geschrifte zou kunnen ledigen” ; het zou „den *Chorus*... van al de klanken mijns herten” moeten zijn, want „'t is Gij, Mijnheer, die mijne ziele weergebracht hebt tot dien heilvollen staat, die de boetelingen gelukkiglijk niet en verstoot..., 't is gij, 'k en aarzele 't niet te verzekeren, die haar in 't toekomende, met Godes hulpe, het geluk en den eeuwigen welvaart zult verschaffen...”.

Plots innig ontroerd, antwoordde de leraar met een versje, de onmiddellijke weergalm (men hoort het) van Van Oye's spreken :

Mocht zulk een tale, eilaas, geen enkel tale wezen,
 maar ingegeven rouw en ongemaakte smert
 op willen vast gesteund en op gebed gerezen,
 tot de volvoeringskracht der wensen van uw hart.
 Dan zou wellicht de baan de duistere baan des levens
 verlichten in den glans van Hem die u bemint,

15. Wij aanvaardden de dateringen van Westenbroek, *o.c.*, bl. 36-37.

16. *Jubil.* Br. I, bl. 2.

van *Jesus* die ons mint, van *Jesus* dien gij tevens,
al waart gij nog zo boos, niet haten kunt, me kind ¹⁷.

Een tweede antwoord kwam op Goede Vrijdag, 2 april ¹⁸: een lange brief onmiddellijk na een aanbidding geschreven: over de liefde, waarbij men God in de medemens erkent; over de vriendschap (in de geest van de Confraternity: Gezelle lijkt Van Oye te willen inwijden): dat is de hoogste poëzie en zo moet ze bij ons opleven; „daar hebt ge mijne allerbinnenste gedachten”...

... In die allerlaatste vasten-dagen van 1858 kwam het dus, met een brief van dankbaar berouw, met een gedicht en een weder-brief, tot een ware vriendschap-die-liefde-heet; en bij die liefde (twee harpen die, onder dezelfde wind van God, altijd hetzelfde lied zingen) hoort de christelijke poëzie die thans moet doorgroeien. In die dagen was, samen met de vrij beleden vriendschap, de ontdekking gerezen: eucharistie, vriendschap, poëzie, het was èen lente; de priester-opvoeder had geen andere „allerbinnenste gedachten” meer. Bij voorbaat mogen we naar onze „beruchte brief” verwijzen; wij kennen vooraf heel zijn inhoud.

Intussen groeide die ontdekte werkelijkheid door: in Van Oye's lange vakantiebrief (9 april) ¹⁹, door Gezelle met een blij-bekoorlijk gedichtje beantwoord:

Nooit en streelde er mijne wangen
traan zo dierbaar en zo lief
als die ik heb opgevangen
in de plooiën van Uw brief... ²⁰, —

in Van Oye's bezoek op zondag 11 april. Hij bracht „Moed en betrouwen” mee, en nog eens kreeg hij een (even blij-bekoorlijk) gedichtje:

Geen blijder stonde leven
en mocht ik, sedert lang,
als die mij komt te geven
uw brief en uw gezang!... ²¹ —

17. Wij citeren de eerste versie van het later bijgewerkte stukje (*Dundr.* II, bl. 725-726. Zie *Jubil.* L.V., bl. 181). Baur dateerde: 13 juli 1858 (dat is zeker niet juist); Westenbroek (*o.c.*, bl. 75-79) opteerde voor 1860 of 1861 (men kan verschillende gelegenheden vinden). Wij denken dat het hier (dus op 22 maart, of kort daarna) beter past dan elders: het past bij de toon van V.O.'s brief, — bij de inhoud, — bij dit moment van de beginnende vriendschap-en-leiding, — bij dit moment van Gezelles pedagogische en dichterlijke ontplooiing, van zijn Jezus-devotie.

18. *Jubil.* Br. I, bl. 10-14.

19. *Jubil.* Br. I, bl. 14-16.

20. Het gedichtje vond nog een plaats in *Dichtoefeningen*, *Dundr.* I, bl. 113. Met recht corrigeerde Westenbroek (*o.c.*, bl. 32-34) de datering van Baur: 13/14 juli 1858. Zijn datum echter (einde maart 1858) houdt geen stand, omdat het verband met Van Oye's brief té duidelijk is.

21. *Dundr.* I, bl. 420. Westenbroek (*o.c.*, bl. 38) legde de datering vast.

verder in Gezelle's brief van 30 april²²: een kritiek weliswaar, doch die zo eindigt: „heeft Lamartine gezeid: *O mon chien Dieu seul sait la distance entre nous*. zo mag ik wel zeggen:

God weet allèèn, mijn vriend,
hoe dicht *ons hert* in èèn sluit!" –

het meest in het Engelse gedicht „To a Friend on the Eve of May 1858": een bijeenbrengen van vriendschap, levensbestemming en levensgeheim, poëzie, onder het precies waarachtige motto (een vers van Faber) „Did we not learn our Poetry together?"

Zo vloeiden, voor beiden, liefde, poëzie, goddelijke leiding en menselijke trouw ineen: het einde van maart en geheel april waren wittebroodsweken. Ze vormden de krachtige incubatie, met toenemende tekens, van een gezamenlijke daad die weldra zou gesteld worden.

*

Die gezamenlijke daad bestond uit: het schrijven van *Kerkhofblommen* (6 en 7 mei), het uitgeven daarvan (tot 16 juni), inmid- dels het schrijven, voor *Vlaamse dichtoefeningen*, van de opdracht „Tot de studenten van 't Kleen Seminarie te Roeselare" (13 mei), – en achter deze uitwendigheid: de geestelijk-dichterlijke groei, de traditioneel-volkse en meteen poëtisch-mystieke vernieuwing. Alles geschiedde in en door Gezelle; zijn klankbodem waren klassegroep en Confraternity, en vooraan (niet afgescheiden) stond Van Oye. Naar eigen getuigenis schreef de dichter zijn *Dichtoefeningen* én voor de leerlingen²³ én voor Van Oye; eigenlijk is er geen tegenspraak. Aan *Kerkhofblommen* had deze een aanzienlijk deel („*pars magna fuisti*"); en dat duidt niet vooreerst op de materiële hulp, wèl op de inspiratie en vormgeving: men voelde zich èèn, van hetzelfde licht bewust doordrongen. Die eenheid verdubbelde niet alleen de krachten; zij deed alles zó geschieden. Dank zij Van Oye's vriendschap, deze gebaad in de genegenheid tot de leerlingen, stelde Gezelle zijn *Dichtoefeningen* samen en schudde hij *Kerkhofblommen* uit zijn mouw. De leerlingen en Van Oye, getuigen van zijn transformatie, ondergingen er ene die daaraan beantwoordde.

Men kan *Kerkhofblommen* occasioneel noemen; zonder een hoogspanning-vooraf ware het niet geschreven geweest. Deze doorbraak maakte alles ánders: de priesterlijke-eucharistische,

22. *Jubil.* Br. I, bl. 5-6.

23. „Is er... eene opdracht nodig... aan deze mijne Vlaamse Dichtoefeningen,... beminde en dierbare Leerlingen; voor u, naast God, zijn ze gemaakt en uitgegeven, aan u ook, naast Hem, ben ik ze bij dezen opdragende" (*Dundr.* I, bl. 8).

dichterlijke liefde-mentaliteit, — de vulkanisch geworden, bijna onbeheerste schrijftrant, — de thema's dood, nacht, kruis, veel daarvan gedoopt in volksgewoonten en breed verbreid geloof, — intussen de ruimere gisting aan het seminarie (leraars en leerlingen) als werd Gezelle met zijn geest en groep een twistappel, — intussen wellicht ook het wantrouwen van Van Oye's vader, die zijn zoon ongaarne in Gezelle's netten gevangen zag... Bij dit alles nemen we mystieke en dichterlijke beïnvloedingen waar : Franse en Engelse, oudklassieke, ook Duitse. *Kerkhofblommen* (de maanden mei en juni) is voor Gezelle's opvoedend en lerarend dichterschap de start-met-alle-motoren. Het wordt, eerst zelfopenbaring, onmiddellijk daarop grote openbaring naar buiten ; misschien tot het einde toe heeft die interne dynamiek het bestaan van de priesterdichter geconditioneerd.

Daarbij sluit de opdracht van *Vlaamse dichtoefeningen* aan (ook proza en verzen) : de pas gerijpte zingeving van een bundel die al maanden op het getouw stond. Het voornemen krijgt vorm om, samen met de leerlingen, èèn dichterschool te vormen : pas uit de grond en plots hoog gegroeid, zou zo'n plan lang nawerken. Conceptie en geest van *Dichtoefeningen* werden helder, dank zij *Kerkhofblommen*.

II

Zo komen we tot de beruchte brief van 22 juni, bijna een week na het verschijnen van *Kerkhofblommen*. Gezelle en Van Oye woonden onder èèn dak, waren aanhoudend geconfronteerd in hetzelfde klaslokaal. Nu overhandigde de leraar aan de leerling volgende tekst :

+ Sinte Paulinusdag A.D. 1858

Mijn dierbaer Kind in J.C.

Hebt ge somtijds niet belet dat de bloemen, als ze zat gedronken zijn aen de stralen van eenen langen zomerschen dag, en als ze eindelijk, 's avonds mogen hunne roode lippen sluiten, hun hoofden buigen en in slaep vallen, hebt ge nooit belet hoe zij dan rusten en vrijen asem halen *per amica silentia lunae* ? Hebt ge 's avonds al te mets bijna niet benauwd geweest van door de lucht te gaen, die rondom u vol hong van uitdampende bloemenreuken ? en is 't u ook niet gebeurd, van even als de bloemen, na lange uren smachtende hitte en geestbedruktheid, eindelijk den zoeten koelen avond te voelen dalen rondom uw ziele met zijnen dauw, met zijn stervende windwalmen, met zijn verre klokgeluid ? hebt gij dan ook niet ondervonden dat uw ziele allengskens asem krijgt, dat uw herte vol *sprake* komt, vol zoete sprake die naer buiten wil, lijk den asem der slapende bloeme ? Hebt gij dan somtijds niet rondom u gezien, om te weten of

niemand nabij was in wiens herte gij de volheid uwer borst mogtet uitboezemen en ontlasten? Is 't niet waer dat men dan de boomen, de bloemen, de vogels, de wolken zelve zou aengaen en zeggen: luistert! is 't niet waer dat gij dan bidt en tot den „naben” God spreekt zonder het te weten? Zoo is het u dikwijls, is 't dat ik wel *iets* van uw herte wete, en zoo was het mij onlangs, te weten den morgen van Sinte Julianas dag jongstleden; zoo was het mij, en ik sprak inwendig zoo menige dingen, waarboven ik eertijds blindelings zou voor titel gezet hebben „*Aen niemand*” maer die 'k nu aen God gewijd hebbe, en aen U, mijn christelijke en zoo veel te onschatbaerder vriend, voor zoo vele ik nog kan, herhalen wil.

– Juliana! zuivere Maegd, die op het sterfbedde Jesum niet kunnende ontvangen, om dat de kwade ziekte Hem den weg Uws herten sloot, zoodanig naer Hem verlangdet, dat Jesus de handen zijns priesters verliet en, wonderlijk, als hij eertijds dóór den steen van 't graf ging, dóór uwe borst, tot in uw brandend herte schoot; Juliana! verheven patroonesse der geestelijke Communie, U aenriep ik in mijn moedeloosheid en Gij kwaemt mij ter hulpe! Hoe kan men toch mistroostig zijn, dierbare, zoo lang onze boosheid den grooten God van Liefde nog uit onze tabernakels niet gejaegd heeft en zoo lang een Christene ziele vlerken draegt om er naer toe te vliegen! troostend gedacht, dat, wat er ook in ons omga, van lichaem- of zielekrankheden, wat ook het gewigte der keten zij, die wij slepen moeten; hoe onbeminnelijk wij zijn en hoe wenig wij beminnen, hoe grooten haet wij somtijds onszelven toedragen, hoe genegen wij ons voelen tot kwaed en hoe afkeerig van al dat goed is, dat daer iemand woont die ons nóg beminnen kan, als alles ons haten zou, als wij ons zelve hatelijk, ja, onverdragelijk zijn, dat *Hij*, achter al de andere dingen, aen dewelke wij aerdschen troost vragen, dat *Hij*, *achter al 't andere* nog zucht naer den oogenblik dat wij eindelijk naer Hem keeren, als was 't maer met één enkel gedacht; dat *Hij* verlangt ons te mogen beminnen zonder van ons dikwijls weêr bemind te zijn. O hebt gij zóó nooit alleen, zonder lichamelijk te verroeren, aen de voeten van uwen God gevallen, en uw hoofd geborgen om nog te kunnen weenen? En is er vergelijking tuschen dien liefdezang des boetzuchtigen Christen, en de oude liefdezangen die gij kent. Jesus in het H. Sakrament is *mijn*! in één oogenblik één gedacht heb ik meer rijkdom in *mijn* hert dan ooit iemand bezeten heeft; dit kan *ik* doen, daer is *mijn* kracht *mijn* poesis; daer is de onzienelijke werking *mijner* ziele. Hebt gij ooit gepeisd hoe veel dichterlijkheid er gelegen is in 't gene de goede *Moeder* aen alle verstanden, zelfs de minste, voorenhoudt, onder de name van *geestelijke Communie*? Verstaet gij hoeverre onze hedendaegse dichters en critici beneden ons zijn, wanneer zij uitkomen, spotsgewijze, met den *mysticisme*! *Marianisme*! van onze Christen dichters, zoo als Jacopone(?) en anderen.

– O Hadde ik naer mijn spokende vrienden van eertijds moeten luisteren, lange ware 'k al gespeend geweest en van de borsten geworpen der H. Religie, de koesterende schoot der H. Moeder hadde ik lange verlaten, eer ik ooit hadde kunnen verstaen, hoe noodig de eenvoudige leering is, de melk en de honing die Zij hare *oetmoedige* kinders toedient! lange

ware de bron mijner kinderlijkheid opgedroogd, lange hadde ik vaerwel geroepen aen 't heilig land der Christelijke poezij om goud te gaen delven en rijkdom, die niet *op* het land en *in* de *vrije* lucht hangt te bloeijen en te blinken, maer diepe in de aerde zit *in* 't land der dooden en nabij de streke der Helle.

— O de begoocheling der Poesij en de *réalité de la vie* ! Laet *ze* roepen, begoocheling is zij niet maer wezentlijke — wezentlijkheid ! Zoo wezentlijk als Religie zelve. Gij zijt begoocheld en onder een illusie die zoekt wat u niet rijk maken kan, die aenbidt „*wat diende uw slaef te zijn*”, die eet wat geen voedsel — die drinkt wat geen drank is ; Gij zijt bedrogen ; *wij* slachten Tobias' goeden engel Raphaël : *videbar quidem vobiscum manducare et bibere : sed ego cibo invisibili et potu qui ab hominibus videri non potest utor !* Tob. XII. 19. Ah ! poesis begoocheling ! Mijn poesis begoocheling en hertverblindheid die men haestig uitschudden moet, wil men de menschen behagen, neen toch, maer Poesis-Religie, Religie-Poesis ; Poesis-Engel Raphael qui ducit et reducit ! leidt mij ! leidt mij waer ik zijn moete, leidt mij door 't onbekende land des levens en, moet het een harde reize zijn dat het zoo zij ; moet het eene gedurige oefening zijn 't zij dan eene dichtoefeninge ! oefeninge met hoofde ende borst, met zweeten en zwoegen tot den laetsten dag. Maer ! zij de dood mij dan 't openslaen van die zale waer wij allen, oefenaers ! geroepen zijn om stemme te voeren in den grooten lofzang ! Dan, geen oefeninge meer, gééne, maer vrijbewegend losbreken der Hymne van Liefde ! Snoert maer de keten, schreeft de banden toe, moet ik er dragen. Zij breken wel eens als ik, vrij van alle boeijen en kluisters, maer eenen band meer lijden zal, één keten, die, als 't wapentuig van Achilles, optrekt en verheft ten hemelwaerd ! een keten van oneindig *beminnen en bemind zijn* van den Heere Jesu !

— Daer zijn, Dierbare Eugene, voor zoo veel penne en papier er achter kan, eenige reukwasems, zijn ze u aengenaem, peist op de bloem niet, maer op Hem die bloeme en plante miek ; op Hem aen wien alles in *Uw herte* en in *het mijne* voor eeuwig moge toebehooren ?

Ontvangt daerbij mijn allervriendelijkste genegenheid en bidt voor

Guido Gezelle.

*

We beginnen met een samenvatting :

Hebt ge soms, in de vrede van avond-en-nacht, de nabije God gevoeld ? Zo was het voor mij in de morgen van Sinte-Julianadag, en dat wil ik u herhalen (eerste paragraaf). — De geestelijke communie is de ware rijkdom van mijn armoede ; het is mijn poëzie (tweede paragraaf). — Daarvoor heb ik mij van de „spokende” poëzie moeten afwenden, en de nederigheid leren (derde paragraaf). — Mijn poëzie is anders : mijn Engel Rafaël, mijn beminnen en bemind-worden van Jezus (vierde paragraaf). — Bij deze reukwasems denk ik aan God, die onze harten èèn maakt (vijfde paragraaf). — (nog een kort besluit).

Alles vormt èen lyrische climax, de laatste twee paragrafen („O Hadde ik..., O de begoocheling...”) lichtelijk afgescheiden van de eerste twee. De derde lijkt wel een parentese; de vierde zou op de tweede kunnen volgen. Soortgelijke parentesen echter (een lyrisch verloop met ergens, middenin, een zeer scherpe tegenstelling) komt, in teksten van die periode en zelfs dat jaar, herhaaldelijk voor: in *Kerkhofblommen* (bij de landelijke tocht naar de kerk, ineens de stad!), – in de opdracht van *Dichtoefeningen* (de Vlaamse valsmunters), – in „Principium a Jesu” (de dichter die de engel verloochent om „den engel van ’t bedrog” te volgen). Het is een retorische stijlfiguur: een climax, door een opduikende tegenstelling plots en intens verhevigd; bij Gezelle moet ze uit het diepere gemoed komen: een bewuste gespletenheid of een pijnigende gewetensangst, die, de gehele poëzie door, zich in veel vormen en gedichten weet te openbaren... Daaruit volgt dan dat W. Asselbergs zich vergiste, wanneer hij hier beleden geloofstwijfels in zag²⁴, en een aanuiding als zouden dichtkunst en priesterschap mekaar niet verdragen. In scherpe bewoordingen, met een vrij duidelijke toespeling op de dichterkijk niet altijd volgzame Van Oye, opponeerde Gezelle de oude dichtkunst die hij verliet en de nieuwe waarvan hij de volheid had gevonden. En vanzelf kon hij naar zijn vierde paragraaf dan overgaan: de hooggestemde verheerlijking van de poëzie als reisgezel, wanneer men God in zich heeft en zo leven kan, Jezus beminnend en door Hem bemind...

... Met dit alles wordt de brief een mystieke beginselverklaring: de wezenlijke inhoud van mijn poëzie is geestelijke communie; ze bestaat uit (eschatologisch) doorleefde liefde van en tot Jezus. Nooit of nergens wellicht heeft Gezelle het klaarder en warmer uitgesproken: de brief sluit aan, in de superlatief dan, bij „To a friend...”, en geheel de Gezelle-Van Oye-verhouding kan in „samen hun poëzie leren” nog samengevat worden. Tegelijk, vooreerst zelfs, geeft de brief de geest van de Confraternity weer: Eucharistie, vriendschap, poëzie, zelfs strijd en miskenning. Welke versluisde tegenstanders vormen hierbij de achtergrond?... Zo ver stond de leraar Guido Gezelle, de verse schrijver van *Kerkhofblommen*, in juni 1858, – en zo ver stond zijn leerling Eugene van Oye, die zijn Meester slechts wankelmoedig te volgen wist.

*

Er zijn veel andere opmerkingen:

1. Eigenlijk is het geen brief (we schreven het reeds), wél een

24. *O.c.*, bl. 51. Toch heeft Asselbergs met recht de diepgaande inwendige verscheurdheid opgemerkt.

stuk poëtisch proza. Het had zó kunnen gedrukt worden, onder de titel „Aan niemand”. Dat heeft Gezelle echter nooit gewild; hij zou het Van Oye laten op het hart drukken²⁵.

2. Sinds *Kerkhofblommen* was de dichter meer gewend aan zo'n doorschrijven, de pen laten lopen van proza naar verzen en terug. Dit is dan een stuk in de trant van *Kerkhofblommen* zelf; meteen in die van de opdracht van *Dichtoefeningen*, – van „De tale des vaderlands” met „Als de ziele luistert” (zoals de twee aaneen verschenen waren in de eerste uitgave van *Gedichten, Gezangen en Gebeden*²⁶), – van „Aurora” (ook proza en verzen)²⁷. Uit dit nakomertje (dat is het) kunnen we enigermate het aandeel van Van Oye bij *Kerkhofblommen* afleiden. Door hem, de eerste en inspirerende bestemming, gingen de gedichten en teksten op anderen over.

3. Onder de vele teksten en gedichten, die Van Oye ontving, staat deze op zijn plaats: als de meest syntetische wellicht, de meest warm-persoonlijke, op een belangrijk moment-van-ontwikkeling.

4. Wij kunnen nu detail na detail nagaan:

a. „Per amica silentia lunae” (*Aen.* II, 255). Het citaat uit Vergilius is niet het enige uit die maanden. Van Oye had overigens (aldus zijn brief van 9 april) de eerste twee boeken van Vergilius' „Aeneis” gelezen. Een ander Vergilius-citaat van toen („non (voor nec) lacrymis caruere genae”, *Aen.* V. 173) had aan Gezelle het vers ontlokt „Nooit en streelde er mijne wangen...”.

b. De overgang van de dag in de nacht (een nacht die kosmisch vól loopt van God) vormt precies, met veel trekken van gelijkenis, de aanhef van *Hymnen an die Nacht* van Novalis²⁸. Wij denken

25. „Alsdan 'k hope dat gij mijnen 'aan niemand' niet en zult doen drukken...” (brief van 8 febr. 1863, *Jubil.* Br. I, blz. 123).

26. *Dundr.* I, 373, 489-490. Zie: *Jubil.* GGG-KI. II, 58-59, 205-207. Van „Als de ziele luistert” kan een krabbel-vooraf bestaan hebben, terwijl het gedicht later (na de aanloop van het proza) zijn definitieve vorm kreeg. – Er bestaat een versie van „De tale des vaderlands”, waarvan het besluit ons zeer dicht brengt bij *Kerkhofblommen*, zeer dicht bij onze beruchte brief: „... meer aan 't gewichte des sterfelijken lichaams en de hoop, die nooit vergaet, de hoop van eens in 't vaderland de taal te spreken en blijven spreken de taal der poëzie den lof van Hem alleen: den altijd eeuwig schonen God – Spreek mij dikwijls o God de blijde tale des Vaderlands.”

27. *Dundr.* I, 382-383.

28. Niet de allereerste paragraaf van Novalis' *Hymnen...* brengt ons Gezelle's brief te binnen, wél de tweede: „Abwärts wend' ich mich zu der heiligen, unaussprechlichen, geheimnisvollen Nacht...”, en vooral de derde: „Was quillt auf einmal so ahnungsvoll unterm Herzen und verschlucht der Wehmut weiche Luft?... – Wat Gezelle's brief betreft, Cesar Gezelle schrijft: „Het begin van deze brief is niet nieuw: het is ook te vinden in zijn nagelaten geschriften als de inleiding tot ene aanspraak aan zijne studenten – hij schreef slechts de inleiding, de aanspraak werd niet geschreven” (*o.c.*, bl. 95).

hierbij niet alleen aan verwantschap, ook aan beïnvloeding : op de wijze van Gezelle dan, die veel las en het gelezene zeer persoonlijk verwerkte. Dicht bij dit alles staat ook het tegelijk verfijnde en bevreedende vers uit *Dichtoefeningen*, „Binst het stille van de nacht”²⁹.

c. De zin (midden in de eerste paragraaf, die als geheel in aanmerking komt) „Is 't niet waar dat men dan de bomen, de bloemen, de vogels, de wolken zelve zou aangaan en zeggen : luistert ! is 't niet waar dat gij dan bidt ten tot den 'naben' God spreekt zonder het te weten ?” – die zin lijkt ons de onmiddellijke aanleiding tot (of herhaling van) „Als de ziele luistert”, voorafgegaan door „De tale des vaderlands”. Bij dit stuk dringt Novalis zich evenzeer op³⁰ ; hier kunnen we overigens het Duitse woord „den 'naben' God” niet voorbijgaan, door Gezelle op twee wijzen beklemtoond en geïsoleerd.

d. De zinsnede „Ik sprak inwendig zo menige dingen” is verwant met de eerste strofe van „Bezoek bij 't graf” : het gedicht dat, rond die tijd bijgewerkt, weldra onafscheidelijk bij *Kerkhofblommen* zou horen :

Ik wandelde, ik wandelde alleen,
ik wandelde en sprak tot den Heer :
Hij sprak en ik hoorde, en Hij hoorde en ik sprak,
en 'k wandelde en 'k sprak tot den Heer³¹.

e. De tweede paragraaf spreekt van „moedeloosheid” en van „het gewichte der keten”, van „hatelijk, ja, onverdragelijk” ; en ook de vierde paragraaf zit vol van geleverde (of te leveren) strijd. Men kan daaronder wél het zeer recente onthaal van *Kerkhofblommen* leggen, meteen van de onheusheid, onder leraars, voor dit dichterschap : „O de begoocheling der Poëzie en de réalité de la vie ! Laat ze roepen...” Westenbroek echter stelt, tegenover Walgrave en Baur en Asselbergs, een geheel andere versie

29. *Dundr.* I, bl. 138-143. Baur merkte de gelijkenis al op, en probeerde daardoor „Binst het stille...” te dateren (*Jubil. D.*, blz. 234). Gezelle's symboliek, wanneer hij in de maan het beeld van Maria ziet („der Dichtren Koningin”), brengt ons nog eens tot bij Novalis (een zin uit die derde paragraaf) : „Preis der Weltkönigin, der hohen Verkündigerin heiliger Welten, der Pflegerin seliger Liebe... du hast die Nacht mir zum Leben verkündet...”.

30. (zie voetnoot 26). Novalis is mag men zeggen de exemplarische dichter bij uitstek, de drager van de Sehnsucht, de hunkeraar en pelgrim naar de Heimat, de vinder van allegorische sprookjes en verhalen. Van hem komen de versregels „Zum Vater willen wir nach Haus” en „Wir müssen nach der Heimat gehn”. Van hem dit andere, dat wij spontaan verbinden met Gezelle's „diep gedoken Woord” : „... Dann fliegt vor einem geheimen Wort / Das ganze verkehrte Wesen fort”.

31. *Dundr.* I, bl. 198.

voor³²: de aanrander is hier dokter René van Oye, botanicus en medicus, die zijn zoon Eugeen voor de geneeskunde bestemde en hem dus aan Gezelle's invloed wilde onttrekken. Diens verdediging „Laat ze roepen” wordt dan „laat de poëzie roepen”. Denkelijk heeft Westenbroek gelijk; maar dan wordt de gehele brief, op de inleidende paragraaf na, anders van toon: hij wint aan directheid, intensiteit, belijden van (would be?) gezamenlijke belevenis. Dan moeten de harten èèn worden, ook het levensbeeld en de bestemming; dan krijgt de derde paragraaf zijn duidelijke functie (de dichtende priester die bijna bezwerend voorgaat); dan laat deze „ontboezeming” een onzekere situatie onderkennen, een voorgevoel-van-dreiging. Een maand later overigens (dat weten we) wilde dokter Van Oye zijn zoon (een toekomstig geneesheer!) na dit schooljaar thuis houden³³... Het is vrij moeilijk de concrete achtergrond scherp te zetten: veel verscheidens speelt tegelijk mee, – en hier komt het bewustzijn bij dat de dichter, met zijn mystiek-religieuze opvatting van de poëzie, zich als een teken van tegenpraak moest zien, hoe en waar dan ook.

f. De tweede paragraaf verenigt zeer veel: de eucharistische geest van de Confraternity, de liefde tot God en tot de mensen, de levensmoed, de poëzie. Die nieuwe harmonie was, in die weken en we vermeldden het reeds, de vitale vondst. Intussen wordt de bewuste eenheid met Van Oye (gemoedsleven, geloof, trouw, bestemming) hier ver doorgedreven, lichtelijk opgelegd.

g. Dát juist brengt de derde paragraaf aan: ook in de poëzie gaat Gezelle voor, en Van Oye mag nergens blijven steken!

h. De vierde paragraaf vereenzelvigd de poëzie met „Tobias' goeden engel Rafaël”: „Poësis-Engel Rafaël qui ducit et reducit”. De „Engel, geest der poëzij”, die in „Principium a Jesu” de heidense muse moest vervangen, werd inmiddels de bewaarengel (geleider, gever van kracht, genezer). Over de bewaarengel was al wel gedicht („Onze bewaarengel” bijvoorbeeld in 1856); doch hier wordt de engel-van-de-poëzie zelf Rafaël: bezielend en geleidend hoort de dichtkunst bij het hoogst-opgaande leven!

i. Dezelfde paragraaf geeft ons, in zijn tweede deel het meest,

32. Al. Walgrave, die de brief wellicht kende, lijkt méér af te weten van die „réalité de la vie” (*Het leven van Guido Gezelle, Vlaamschen priester en dichter* I (Amsterdam 1923), bl. 216. – Zie Westenbroek, *o.c.*, bl. 46-48. – Baur, die de onderlinge afzijdigheid tussen vader Van Oye en Gezelle kende, ziet er té zeer flamingantisme tegenover antiflamingantisme in (*Uit Gezelle's leven en werk*, bl. 198-199). Van Oye's brief van 23 oktober 1864 (meer dan zes jaar later) bewijst, dunkt ons, dát niet. Van het begin af liepen Gezelle's Vlaams-zijn en Van Oye's strijdbaar flamingantisme zozeer uiteen, dat het tweede bijna een twistappel werd.

33. Wij leiden het af uit Gezelle's Franse brief aan Van Oye, op 21 en 22 juli 1858 (*Jubil.* Br. I, bl. 22-29). „... et vous vous laisserez tout à coup (dans 3 semaines) sevrer du sein de la douce Mère...” (bl. 26).

het zelfportret van de zwoegende (dichterlijk en anders), de beminnende, de strijdende en hopende, de mystiek opvoedende jonge leraar, in een kring en een wereld die hem niet altijd verstonden. Een doorgetrokken vergelijking met „t Laatste”, uit *GEDICHTEN, GEZANGEN EN GEBEDEN*³⁴, zou veel licht brengen.

j. Daar is ook een duidelijke verwantschap met het zeer bekende kleingedichtje, dat uit deze tijd kan zijn :

Brandt los, mijn hert, van al dat uw
gevluchte vlucht ombindt ;
brandt los van kot en ketens, nu
de wenende oge ontblind ;
brand los, mijn hert, 't is nu, 't is nu
dat de hemelvaart begint³⁵ !

k. De zinsnede van de laatste paragraaf, „peist op de bloem niet, maar op Hem die bloem en plante miek”, getuigt eens te meer van het exemplarisme waar Gezelle allerspontaanst in dacht en zag en leefde. Voorgoed was hij er door getekend...

... Wij kennen, van Van Oye's kant, geen precieze aanleiding tot dit opstel, tenzij (in hoever ?) de vader die de zoon thuis wilde. Evenmin weten wij hoe hij het ontving (zelfs of hij het ontving)³⁶ en wat hij in zich opnam. Wij weten alleen dat de leerling, ook na de scheiding der wegen, door de Meester bezielde bleef. Hoe anders ook door afstamming en temperament, hoezeer ook weerbarstig en (zou men zeggen) grillig-oppervlakkig, toch droeg het teergeliefde kind, zijn leven door, het idealiserende offerende hart van de beminde Vader mee. Wij zien niet goed hoe hij, zonder Gezelle, zo edel en schoon zou geworden zijn, zo gevend-trouw geleefd hebben.

*

Hun onderlinge verhouding had intussen haar beloop nog niet. Een kleine maand na deze brief zou de vraag van Van Oye's toekomst (priester of geneesheer) in al haar scherpte gesteld worden³⁷. Gezelle won daarbij de eerste manche, en de leerling begon, einde september, de retorica. „Dien avond en die roze” zou van dat jaar nog zijn, — „Ik misse u” van het begin van volgend jaar, wanneer de jongen geheel onverwacht was thuis gebleven, —

34. *Dundr.* I, 483-484.

35. *Dundr.* I, bl. 501.

36. Gezelle zou zijn tekst-voor-Van-Oye uiteindelijk voor zich bewaard hebben ! Maar wanneer hij aan Van Oye verbiedt zijn „Aan niemand” uit te geven, welke tekst bedoelt hij dan ?

37. De lange Franse brief (voetnoot 33) is een doordacht en absoluut pleidooi voor Van Oye's vermeende priesterroeping.

„Een bonke keerzen kind” van nóg later. De strubbelingen en de liefde, dán en lange jaren verder, vormen het verloop van deze aanvang ; zij belichten nog deze brief, achteraf dan, gelijk ook Gezelle's verwijdering uit Roeselare (in 1860) hem belicht. Daaruit blijkt dat we slechts een klein plekje hebben kunnen ontginnen, in een veel ruimer land gedeeltelijk nog braak.

24 oktober 1971.